

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼՔ

Տանավարի կսակ կազմելու համառոտ կանոնները.

(«Церковныя Вѣдомости» 1911, № 49):

Ի՞նչ բան է կսակը:

Կտակը՝ կտակողի օրինական կամքն է նրա ունեցածի վրայ, մահուան դէպքում (յօդ. 1010 X т. ч. I Зак. гражд.):

Ո՞վ կարող է կսակել:

Այն անձերը, որոնք օրէնքով իրաւունք ունեն սրան—նրան տալու իրանց գոյքը: Ընդունելի չեն նրանց կտակները, որոնք անմիտ են, խելագար (յնորովելու ժամանակ), անչափահաս, չեն հասել քոան տարեկան հասակի և մի տարուան (не достигших двадцати лѣтъ с годом). Կամ զրկուած են կարողութեան բոլոր իրաւունքներից (յօդ. 1017 և 1019):

Կսակելի գոյքի ցուցակագրելը:

Կտակելի գոյքերը և այն անձերը, որոնց կտակվում են, կտակի մէջ պէտք է նշանակուեն ճշտութեամբ (յօդ. 1026):

Կսակ կազմելու կարգը:

Տանավարի կազմած կտակը կարող է գրուել ամեն տեսակի ու չափի թղթի վրայ, բացառութիւն չանելով և՛ փոստի թուղթը, միայն թէ այդ թուղթը, կազմուած լինելով երկու լրիւ կէտերից, կազմի ամբողջ թերթ. իսկ այն կտակները, որոնք գրուած են թերթի կտորների կամ թղթի կտորների վրայ, ընդունելի չեն (յօդ. 1045):

Տանավարի կտակը գրւում է կտակողի ձեռքով կամ թղթի ամբողջ երեսի վրայ, կամ նրա ցանկութեամբ ու խօսքերով՝ ուրիշի ձեռքով. թէ՛ մէկը և թէ՛ միւսը պէտք է ստորագրուած լինի կտակողի՝ իր ձեռքով: Իսկ ստորագրութեան մէջ պէտք է յայտնուած լինի անունը, հայրանունը ու ազգանունը կամ կոչումը (յօդ. 1146):

Այն անձը, որ գրում է կտակը կտակողի խօսքերով, նրա խնդրով, կոչւում է արձագրող (переписчик):

Վերսկաները, ստորագրութիւնները ու շտկումները

պէտք է յայտնի լինեն առաջուց կտակողի ստորագրութեան մէջ (յօդ. 1046¹):

Այն կտակները, որոնք գրուած են մի քանի թերթերում, բայց ոչ կտակողի ձեռքով, պէտք է վաւերացուած լինեն թերթ — թերթ (այնպէս որ իւրաքանչիւրի վրա լինէր մէկ ամբողջ բառից ոչ պակաս՝ անունից, հայրանունից ու ազգանունից) կամ կտակողի՝ իր ձեռքով, կամ նրա ձեռքով, ով նրա փոխարէն, նրա անգրագէտ լինելու պատճառով կամ ուրիշ օրինական պատճառներով, ձեռք է դրել (рукوپрикладывал), կամ, վերջապէս, բոլոր վկաների կողմից, որոնք ստորագրել են միայն այն դէպքում, երբ իսկապէս նրանք, այդ բանի համար, լիազօրուած են կտակողի կողմից՝ բացատրելու և յայտնելու այն պատճառը, որով թոյլ են տալիս վաւերացումը (յօդ. 1046²):

Վաւերացումը այս բանի մէջն է: Եթէ, օրինակ, անգրագէտ կտակողի փոխարէն ստորագրել է կտակը (рукوپрикладывал) գիւղացի Գէորգ Գրիգորեան Վարդանեանցը, այն ժամանակ հէնց նա էլ այն վաւերացնում է այնպէս. կտակի առաջին թերթում, երեսի կողմից, սովորաբար աջ ստորին անկիւնում, գրածի լայնքով (поперёк) կամ մաքուր տեղի վրայ, գրում է «գիւղացի» խօսքը, երկրորդ կիսաթերթի վրայ, հէնց միևնոյն տեղում, «Գէորգ», երկրորդի վրայ «Գրիգորեան», չորրորդի վրայ «Վարդանեանց»։ Թէ կիսաթերթեր չատ կան, այդ դէպքում հինգերորդի վրայ նորից «գիւղացի», վեցերորդի վրայ «Գէորգ» և այլն:

Եթէ կտակը գրել է ուրիշ մարդ, այն ժամանակ բացի կտակողի սեփական ձեռքով գրած ստորագրութիւնից՝ պէտք է գրուած լինի և՛ կտակը գրողի ստորագրութիւնը (արտագրողի), և բացի դրանից՝ երեք կամ ամենաքիչը երկու վկաների ստորագրութիւնը, եթէ նրանց թւում գտնւում է կտակողի հոգևոր հայրը: Իսկ այս ստորագրութեան մէջ պէտք է նշանակուած լինի մանրամասնօրէն և՛ կտակողի կոչումը: Արգելւում է այն բանը, որ միևնոյն անձը լինի և՛ արտագրող և՛ ձեռք դնող ու վկայ եղող՝ կտակողի կողմից, և որա հիման վրայ կտակ արտագրողը չի կարող լինել և՛ կտակողի կողմից ձեռք դնող, ոչ էլ՝ վկայ կտակելու միջոցին, այսպէս էլ ձեռք դնողը չի կարող վկայ լինել կտակողի կողմից կտակելու միջոցին (յօդ. 1048):

Ձեռք դնողը այն անձն է, որ կտակողի կողմից ստորագրւում է՝ նրա անգրագիտութեան կամ ուրիշ պատճառով, օրինակ, հիւանդութեան պատճառով:

Տանափարի անցն կտակը, որ ամբողջապէս դրուած է կտակողի ձեռքով, պէտք է ունենայ երկու վկայի ստորագրութիւն (յօդ. 1051):

Եթէ կտակողը գրել չգիտէ կամ հիւանդութեան պատճառով չի կարող ստորագրել կտակը սեփական ձեռքով, այդ դէպքում՝ բացի վկաներից, նրա տեղը ու նրա խնդրով պէտք է գրուի ստորագրութիւնը մի ուրիշ անձի, բայց այդ անձը պէտք է ունենայ այն բոլոր յատկութիւնները, որոնք պահանջուում են կտակելու միջոցին հաւատարիմ վկայից: Միևնոյն ժամանակ նրա ստորագրութեան մէջ պէտք է յականէ—յանուանէ նշանակւած լինի, թէ այդ ստորագրութիւնը նա գրել է ո՞ր պատճառով որ կտակողը անդրադէտ է եղել, թէ՛ հիւանդ (յօդ. 1053):

Այդ անձը, որ ստորագրւում է կտակողի կողմից, ինքը՝ ձեռք դնողն է:

Վկաներ՝ կառկելու միջոցին:

Կտակելու ժամանակ չեն կարող վկաներ լինել՝ 1) այն անձերը, որոնց օգտին կազմուած է կտակը. 2) այս անձերի ազգականները մինչև 4 աստիճանը և խնամիները մինչև 3 աստիճանը, եթէ կտակը կազմուած է ո՛չ յօդուտ ուղղադիժ ժառանգներին՝ լրիւ կամ մասամբ. 3) կտակակատարները և խնամատարները, որոնք նշանակուած են կտակի հիման վրա. 4) նրանք, որոնք օրէնքով իրաւունք չունեն կտակել. 5) այն բոլոր անձերը, որոնք հանուր կանոններով քաղաքացիական վկայութեան համար ընդունելի չեն (յօդ. 1054):

Այսպիսով, չեն կարող վկայ լինել՝ այն անձերը, որոնք վտարուած են եկեղեցուց, իրաւագուրի են, անչափահաս են 21 տարեկանի, նոյնպէս և ո՞րն անձերը, որոնք յիշված են 1017 և 1019 յօդուածներում (տե՛ս վերևը):

Չեն կարող վկայ լինել նոյնպէս կառավարչական Սենատի բացատրութիւններով անդրադէտները և նրանք, որոնք չեն կարող գնել իրանց ստորագրութիւնը:

Կանանց արգելված չի՝ լինել վկայ (բացի Պալտավայի ու Չերնիգովեան նահանգներից):

Այն բոլոր յատկութիւնները, որոնք պահանջուում են վկայից, պահանջուում են և՛ ձեռք դնողից. նշանակում է. ո՞վ վկայ լինել չի՞ կարող, նա չի կարող և ստորագրել կտակը՝ կտակողի կողմից—օրինակ, անդրադէտն ու հիւանդը:

Կտակողներին ստորագրութիւնը հաւաստիացնում է միայն

1) Թէ կտակը իսկականն է, այսինքն, թէ այն անձը, որ ներկայացնում է կտակը, հէնց նա ինքն է, որ արել է կտակը ու այն ստորագրել: 2) որ դրանք, այդ կտակը ներկայացնելիս, ամենքը տեսել են անձամբ և դտել նրան առողջ՝ մտքով և յիշողութեան կողմից հաստատա: Միայն այս երկու հանգամանքներն են, որ նրանք հաստատելու են հարցուփորձի ժամանակ (յօդ. 1050):

Վկաներին կարելի է հրաւիրել՝ ո՛չ թէ անպատճառ ամենքին միասին, այլ, օրինակ, այսօր մէկին, մի քանի ժամանակից յետոյ էլ՝ միւսին, երրորդին:

Կարելի է և չկարգաւ կտակը վկաների առջև հարկաւոր է միայն, որ կտակողը խնդրի նրանց՝ ստորագրել, առաջարկելով կտակը,—իսկ նրանք պէտք է հաւատարման, որ կտակողը մտքով առողջ է և յիշողութեամբ հաստատ: Ահա հէնց սրա՛ մասին են հարցնելու նրանց շրջանային (окружный) դատարանում կամ, դատարանի յանձնարարութեամբ՝ տեղական քաղաքային դատարանի կամ զէմսկի զլխաւորի (начальникъ) մօտ:

Այս պատճառով վկաների ստորագրութիւնը լինում է այսպէս: «Կտակը ներկայացուել է մեզ իրան կտակողի կողմից, որին մենք այս ժամանակ տեսել ենք անձամբ և դտել ենք առողջ մտքով և հաստատ յիշողութեամբ», որից յետոյ արդէն գալիս են վկաների սեփական ձեռքով դրած ստորագրութիւնները:

Վկաների ստորագրութիւնը պէտք է լինի ո՛չ թէ թղթի չապկի վերայ, այլ՝ կտակի իսկ թերթի վրայ, կամ թերթի ներսի կողմը, կամ նրա միւս երեսին (յօդ. 1056):

Բացի վերև մատնանշած անձերից, վկաներից, ձեռք ղնողից, արտագրողից, կտակի մէջ հարկաւոր չէ ուրիշ ոչ ոքի ստորագրութիւնը ոչինչ գրուածք՝ կտակը կանոնաւոր լինելու մասին հաստատող և այլ, ոչ ոքի կողմից չպէտք է անուի և չի հարկաւոր ներկայացնել տանավարի կտակը զիւղական կամ որ և է ուրիշ հիմնարկութեան:

Կտակը պահելու տեղը:

Տանավարի կտակը կարող է պահել կտակողը իր սեփական հայեցողութեամբ՝ կամ իր մօտ, կամ կարող է պահ տալ մէկ ուրիշի, կամ յանձնել նօտարին (յօդ. 1058):

Կտակը հաստատել տալը:

Ամեն կտակ, կտակողի մեռնելուց յետոյ, պէտք է ներ-

կայացուի ի հաստատութիւն այն ժամանակաշրջաններում, որոնք սահմանված են յօդ. յօդ. 1063, 1065 ու 1066-ում՝ շրջանային դատարանը կամ այնտեղ որտեղ գտնւում է կառուցուած դոյքը կամ այնտեղ, ուր գտնւում է կառուցողը: Տանավարի կազմուած կառույցները ներկայացուում են իսկական ձեռք (յօդ. 1060):

Կառույցները ներկայացուում են ի հաստատութիւն նրանց կողմից, ում ձեռքում որ գտնւում են (յօդ. 1062):

Հաստատել տալու ժամանակաշրջանը հետեւեալն է. Ռուսաստանում բնակւողները համար՝ մի տարի է, իսկ արտասահմանում գտնւողները համար՝ երկու տարի, սկսած կոտակողի մահուան օրից (յօդ. 1063):

Կառակի ձևեր:

1. Յանուէն Հօր և Որդոյ և Հոգոյն Սրբոյ, ամէն:

Թիֆլիզի նահանգի Բօրչալուի գաւառի Սանահին գիւղ. հազար ինն հարիւր տաս թ. մարտի տասին: Ես Սանահին բնակիչ՝ Մարտիրոս Կարապետեան Սարգսեանցս, գտնուելով առողջ մաքուր ու հաստատ յիշողութեամբ իմ մահուան դէպքում առնում եմ հետեւեալ կարգադրութիւնը իմ գոյքի մասին. ինձ պատկանող երեք օրավար հերկած հողը, որ գտնւում է Բօրչալի գաւառում, և դնել եմ ազնւական Նիկողայոս Սիմոնեան Յովհաննիսեանից գնման թղթով (купчая крепость), որ հաստատուած է Թիֆլիսի շրջանային դատարանի աւագ նօտարի ձեռքով 1907 թւի սեպտեմբերի 15-ին, կտակում եմ իբրեւ սեփականութիւն իմ որդի Պետրոսին. իսկ իմ տունը, որ գտնւում է Սանահին գիւղում՝ իր գետնով ու այգիով 150 քառակուսի սաժէն տարածութեամբ, որի սահմաններն են. — մի կողմից՝ փողոց, միւսից՝ փողոցիկը, — երրորդից ու չորրորդից՝ գիւղացի Աթանաս Յակոբեան Յովհաննիսեանի կալուածքը, — կտակում եմ իբրեւ սեփականութիւն միւսնոյն Պետրոս որդուս, իսկ իմ ամուսնուհի Նօղիկ Նախշունեանին տալիս եմ իրաւունք՝ բնակելու նոյն տանը մինչև իր մահը: Մնացած բոլոր դոյքս, որտեղ էլ լինի, և ինչո՞ւմ էլ կայանալիս լինի, կտակում եմ դուստր Վարդուհուն ըստ ամուսնու՝ Իսահակեան:

Այս կտակը իր սեփական ձեռքով գրել է կտակող՝ գիւղացի Մարտիրոս Կարապետեան Սարգսեանցը:

Կտակելու միջոցին վկայ էինք ու հաւատարկացնում ենք, որ կտակը աւաջարկել է մեզ ինքը կտակող Մարտիրոս Կարապետեանցը, որին այդ միջոցին տեսանք անձամբ ու գտանք առողջ մաքուր ու հաստատ յիշողութեամբ:

Գիւղացի՝ Արրահամ Մինասեան Հայրապետեանց։ Մեշ-
չանին՝ Գարեգին Խաչատրեան Միտակեան։

II. Եթէ կտակողը ինքը չի գրել կտակը, կտակողի խօս-
քերով գրողը (արտագրողը) պէտք է ստորագրի. այս կտակը՝
կտակողի խօսքերով (անունը, հայրանունը և ազգանունը)
գրեց գիւղացի Համբարձում Միքայէլեան Սեդրակեանը, որի
համար և ստորագրում եմ՝ Համբարձում Միքայէլեան Սեդ-
րակեան։ Յետոյ գալիս է կտակողի ստորագրութիւնը, իսկ
յետոյ՝ երեք կամ երկու վկաների, եթէ նրանց թւումն է և
հոգևոր հայրը։

III. Եթէ կտակողը չկարողանայ ստորագրել (անգրագի-
տութեան կամ հիւանդութեան պատճառով), պէտք է գրել
այսպէս. անգրագէտ կտակողի կողմից (կտակողի հիւանդու-
թեան պատճառով), այն է այս—ինչ մարդուց, նրա անձնա-
կան խնդրով ստորագրեցի (անուն, հայրանուն, ազգանուն)։
Այս անձնաւորութիւնը չի կարող ստորագրել միանգամից
աւելի՝ կատարված կտակի տակ, քանի որ չի կարող լինել ո՛չ
արտագրող, ոչ էլ՝ վկայ։

Այսպիսի կտակ գրելիս պէտք է լինեն երեք կամ երկու
գրագէտ վկայ, եթէ նրանց միջև կլինի կտակողի հոգևոր հայրը։

Վկաները գրագէտ պէտք է լինեն, այսինքն ստորագրել
կարողացող։ Վկայ չի կարող լինել ո՛չ ձեռք գնողը (որ ստորա-
գրել է կտակը՝ կտակողի կողմից), ոչ էլ արտագրողը (որ գրել
է կտակողի խօսքերով)։

Մի անգամից աւելի չի՛ կարող ստորագրել ո՛չ կտակողը, ոչ
արտագրողը, ոչ ձեռք գնողը, ոչ էլ վկաներից իւրաքանչիւրը,
որ մասնակցել է կտակը կատարելիս։

IV. Այսպէս, ուրեմն այն միջոցին, երբ կատարւում է
կտակը, որ միշտ գրւում է կտակողի ձեռքով, պէտք է հրա-
ւերել միայն երկու գրագէտ մարդ՝ վկայ։

Եթէ կտակողը միայն ստորագրում է, բայց չի գրում կը-
տակը իր ձեռքով, կարիք կայ չորս գրագէտ անձի մասնակցու-
թեան, այն է՝ արտագրողի, որ կգրի կտակողի խօսքերով ու
երեք գրագէտ վկաների, կամ երկուսի, եթէ նրանց թւումն է
հոգևոր հայրը։

Եթէ կտակը չի կարողանում և՛ ստորագրել, բացի նրա-
նից հարկաւոր է և գրագէտ ձեռք գնող, որ կստորագրի կտա-
կողի կողմից։

Մօսկվա, է. Բ. Ն.